

พัฒนาการการเติบโตของห้าง ATM บริเวณชุมชนย่านพาทูร์ต พ.ศ. 2530 – 2546

The Development of ATM Department Store in Phahurad Community in 1987 – 2003

ศิริินทร์ ไชยเมือง¹ญาณินี ไพทยวัฒน์²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาพัฒนาการของห้าง ATM บริเวณชุมชนย่านพาทูร์ตในช่วงพ.ศ. 2530 – 2546 อันเป็นผลมาจากการที่ห้าง ATM ได้ดำเนินธุรกิจเปิดบริการห้างสรรพสินค้าที่เน้นการค้าผ้าเป็นหลักในบริเวณชุมชนย่านพาทูร์ต ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 จนถึง พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นปีที่ห้างปิดให้บริการ บทความวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยวิเคราะห์จากหลักฐานชั้นต้นอ้างอิงจากหนังสือพิมพ์ในช่วงที่ห้างเปิดทำการ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณชุมชนย่านพาทูร์ต และผู้ที่เคยทำงานภายในห้าง ATM ในช่วงที่ห้างเปิดดำเนินการ รวมถึงการอ้างอิงงานวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการศึกษาพบว่าห้าง ATM นั้นเปิดให้บริการตั้งแต่ พ.ศ.2530 และได้รับความนิยมจากกลุ่มลูกค้าที่มีความต้องการในการซื้อผ้านำเข้าจากต่างประเทศเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า ซึ่งแตกต่างจากห้างสรรพสินค้าอื่น ๆ ในช่วงเวลานั้นที่เน้นการขายสินค้าที่หลากหลาย ในเวลาต่อมาเมื่อรสนิยมของผู้บริโภคเปลี่ยนไปเลือกซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปมากขึ้น และเสื้อผ้าสำเร็จรูปเป็นที่ต้องการเพิ่มมากขึ้น ผลที่ตามมาผู้บริโภคจึงมีความนิยมในการเลือกซื้อผ้าฝ้ายมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าน้อยลง ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ห้าง ATM ในย่านพาทูร์ตจึงเริ่มเข้าสู่ภาวะซบเซาและปิดกิจการในที่สุด

คำสำคัญ : ห้าง ATM, ชุมชนย่านพาทูร์ต, การค้าผ้า

Abstract

The purpose of this research article is to study the development of ATM department store in Phahurad community in 1987 – 2003. ATM department store focused on trading fabric from 1987 to 2003 when it was closed down. This research is a historical approach, using evidences from newspaper published in 1987-2003 and in – depth interview with the local people living in Phahurad community and the officers working at ATM department store. Other evidences such as dissertations are referred in this research.

The results of the research reveal that ATM department store was open in 1987 and was popular with customers who want to buy textiles to make clothes unlike other department stores which focused on wide variety of products. Later, ready – made clothes have become popular. Consequently, fabrics for making clothes declined their popularity. This can be a main factor why ATM department store was sluggish and eventually closed down.

Keywords : ATM department store, Phahurad community, fabrics

¹ นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

“ พาทูร์ต ” ชุมชนพาทูร์ตเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างมากในการค้าขายผ้าหลากหลายประเภท โดยเป็นชุมชนขนาดใหญ่ของชาวอินเดียที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่เดิมบริเวณพาทูร์ต เป็นที่อาศัยของทหารช่างและเป็นที่อยู่ของชาวญวนที่อพยพมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บริเวณนี้ได้รับการปรับปรุงโดยการกรุยถนนจึงเรียกว่า ถนนบ้านญวน จนเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาทูร์ตมณีนมัย ประไพพรรณพิจิตร นริศราชกุมารี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ สิ้นพระชนม์ในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ส่วนหนึ่งของสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาทูร์ตมณีนมัย ประไพพรรณพิจิตร นริศราชกุมารี มาสร้างถนน เพื่ออุทิศเป็นพระราชกุศล และพระราชทานนามถนนเส้นนี้ว่า ถนนพาทูร์ต³ ในเวลาต่อมาเมื่อมีพระราชดำริจะจัดสรรบริเวณถนนพาทูร์ตให้เกิดประโยชน์ขึ้น จึงโปรดให้ทหารช่างและชาวญวนย้ายออกไปอยู่อาศัยที่บริเวณอื่น และมีการสร้างเป็นตึกแบบใหม่แทนตึกไม้เก่ารวมถึงอนุญาตให้คนในบังคับอังกฤษสามารถซื้อขายและเช่าที่ดินได้ จากนั้นจึงทำให้มีชาวอินเดียเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณพาทูร์ต อันเนื่องมาจากเป็นคนในบังคับอังกฤษก่อนการประกาศเอกราชของประเทศอินเดีย

ชาวอินเดียที่มาอาศัยอยู่ในบริเวณพาทูร์ตจะเป็นกลุ่มของชาวอินเดียที่นับถือศาสนาสิกข์ หรือที่เรียกว่า แยกสิกข์⁴ เสียส่วนใหญ่ ทำการค้าผ้าโดยการเดินเร่ขาย มีทั้งกลุ่มที่อยู่มาแต่เดิมและอพยพมาจากมณฑลพายัพภายหลังจากการประกาศเอกราชของประเทศอินเดีย พ.ศ.2490 การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนอินเดียมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในประเทศไทยและทำการแยกย้ายตั้งถิ่นฐานตามลักษณะกลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว ส่งผลให้มีแยกสิกข์อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนพาทูร์ตจำนวนมากขึ้นและเกิดเป็นชุมชนการค้าขายผ้าขนาดใหญ่ในประเทศไทย⁵

การประกอบอาชีพของชาวอินเดียที่นับถือศาสนาสิกข์ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณชุมชนพาทูร์ตจะยึดอาชีพการค้าผ้าเป็นหลัก มีการเช่าที่ดินเพื่อการประกอบอาชีพและการอยู่อาศัย⁶ โดยเปิดชั้นล่างของตึกแถวเป็นร้านค้าผ้าและชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ลักษณะเป็นร้านรวงที่ตั้งอยู่บริเวณตึกแถวริมถนนพาทูร์ตตลอดจนถนนจักรเพชรและถนนตรีเพชร ดังนั้นการเกิดขึ้นของห้าง ATM ซึ่งเป็นห้างสรรพสินค้าที่ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการค้าผ้าเป็นหลักจึงมีการดำเนินธุรกิจแบบเดียวกับธุรกิจของผู้ค้ารายย่อยในชุมชนแต่มีความแตกต่างกันโดยเป็นการนำผ้ามาขายในตึกอาคารที่มีเครื่องปรับอากาศ ห้าง ATM เป็นห้างสรรพสินค้าที่ตั้งอยู่บนถนนจักรเพชร เปิดให้บริการเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยนายห้างชาวแยกสิกข์ชื่อปาล ศรีครุฑวาท เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการค้าผ้าในลักษณะห้างสรรพสินค้าแทนร้านรวงที่ตั้งอยู่บริเวณตึกแถวริมถนนพาทูร์ตตลอดจนถนนจักรเพชรและถนนตรีเพชร

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้นจะพบว่าห้าง ATM นั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าภายในชุมชนย่านพาทูร์ตจากเดิมที่เป็นลักษณะการค้าผ้าแบบร้านรวงริมตึกแถวปรับเปลี่ยนมาเป็นการค้าผ้าภายในอาคารที่มีเครื่องปรับอากาศ นอกจากนี้ห้าง ATM ยังมีการจำหน่ายสินค้าอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการค้าผ้าอีกด้วย จึงได้ชื่อว่าเป็นห้างสรรพสินค้าที่เน้นการค้าผ้าเป็นหลักนั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการของห้าง ATM บริเวณชุมชนย่านพาทูร์ตในช่วงพ.ศ. 2530 – 2546

วิธีดำเนินการวิจัย

³ ป. บุณนาค. (2543. 24-30 ธันวาคม). พาทูร์ต. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 47(30): 48.

⁴ อินทิตรา ซาฮ์รี. (2546). เครือข่ายพ่อค้าชาวอินเดียในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ.2400 – 2490. (ออนไลน์).

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ กฤษกร วงศ์กรวุฒิ และจิรา บุญประสพ. (ม.ป.ป.). ลิตเทิลอินเดีย กำยาน มาชลา และการตริวิถีในตรอกพาทูร์ต. (ออนไลน์).

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ด้วยการค้นคว้าด้านเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ เอกสารหลักฐานขั้นต้นจากข่าวในหนังสือพิมพ์ และหลักฐานชั้นรองจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ บทความ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านพาหุรัดในช่วงเวลาที่ห้างเปิดทำการ (พ.ศ.2530 – 2546) และผู้ที่เคยทำงานในห้าง ATM ในช่วงเวลาที่ห้างเปิดทำการ (พ.ศ.2530 – 2546)

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่

1. ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน
เลือกจากผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนพาหุรัด โดยเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนพาหุรัดช่วงที่ห้าง ATM เปิดทำการ (พ.ศ. 2530 – 2546) สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการของห้าง ATM ได้
2. ผู้ที่เคยทำงานในห้าง ATM
เลือกจากผู้ที่เคยทำงานในห้าง ATM ช่วงที่ห้าง ATM เปิดทำการ (พ.ศ. 2530 – 2546) สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการดำเนินธุรกิจและพัฒนาการของห้างได้

ผลการวิจัย

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ห้าง ATM นั้นเปิดทำการเมื่อปีพ.ศ. 2530 โดยเป็นช่วงเวลาที่มโนโยบายของรัฐบาลในการสนับสนุนภาคการส่งออกและภาคอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอย่างมาก ทำให้ห้าง ATM ที่ดำเนินธุรกิจทั้งในรูปแบบการค้าปลีกให้แก่กลุ่มลูกค้าที่เข้ามาเยี่ยมชมเลือกซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้าประกอบกับกลุ่มลูกค้าที่มีความต้องการซื้อสินค้าราคาส่งได้รับสินค้าที่มีคุณภาพนำเข้าจากต่างประเทศอย่างประเทศออสเตรเลียและประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งการเปิดทำการของห้าง ATM นั้นสร้างความสนใจให้แก่ผู้คนอย่างมาก เนื่องจากในบริเวณทำเลพื้นที่เดียวกันนั้นยังมีห้างสรรพสินค้าอีกสองแห่งซึ่งเปิดให้บริการมาก่อนการเกิดขึ้นของห้าง ATM คือ ห้างเซ็นทรัลวังบูรพา และห้างเมอร์รี่คิงส์ แต่เมื่อพิจารณาแล้วจึงพบว่าห้าง ATM ไม่ใช่คู่แข่งของห้างเซ็นทรัลวังบูรพา และห้างเมอร์รี่คิงส์ เนื่องจากมีรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่แตกต่างกัน ถึงแม้ห้าง ATM จะเป็นห้างสรรพสินค้าที่มีการค้าขายสินค้าที่หลากหลาย แต่หลักฐานขั้นต้นที่ได้จากข่าวในหนังสือพิมพ์ในช่วงเวลาที่ห้างเปิดทำการ พบว่าห้าง ATM นั้นมีสินค้าหลักที่แตกต่างออกไปจากทั้งสองห้างข้างต้น นั่นคือการนำสินค้าอย่างผ้าฝ้ายมาเป็นสินค้าหลักของห้างสรรพสินค้า ซึ่งทำให้ในความเป็นจริงคู่แข่งที่สำคัญของห้าง ATM คือธุรกิจการค้าผ้ารายย่อยภายในชุมชนย่านพาหุรัดเสียมากกว่า

การเจริญเติบโตของห้าง ATM กับเศรษฐกิจภายในชุมชนย่านพาหุรัดนั้นที่กล่าวมาในข้างต้นว่ามีความเป็นคู่แข่งกัน ในเชิงธุรกิจมากกว่าการมีความสัมพันธ์ที่คอยเกื้อหนุนกัน เนื่องจากชุมชนย่านพาหุรัดมีการดำเนินธุรกิจรายย่อยในการค้าผ้าเป็นหลักแต่เป็นสินค้าที่นำเข้ามาทางเครือข่ายพ่อค้าชาวสิกข์ที่มีมาแต่เดิมซึ่งรับมาจากประเทศอินเดีย ส่วนห้าง ATM นั้นเป็นเครือข่ายเพื่อนนักธุรกิจชาวออสเตรเลียของปาล ศรีครุฑาพ เจ้าของห้างสรรพสินค้า ATM ที่รับนำสินค้ามาจากประเทศออสเตรเลียและประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นการดำเนินธุรกิจเช่นนี้จึงทำให้มีความเป็นคู่แข่งกันมากกว่าการดำเนินความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนี้ห้าง ATM ยังได้นำเอาเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนย่านพาหุรัดมาเป็นจุดขายของห้างสรรพสินค้าตน นั่นคือการเป็นชุมชนที่มีการค้าผ้าเป็นหลักและมีคุณภาพดี ดังนั้นเมื่อมีการเข้ามาของห้าง ATM จึงไม่ได้ช่วยทำให้เศรษฐกิจภายในชุมชนดีขึ้นแต่อย่างใด หากแต่เป็นการเข้ามาทำธุรกิจและเปรียบเสมือนเป็นคู่แข่งทางธุรกิจกัน

ห้าง ATM ได้รับความนิยมนอย่างมากในช่วงที่เริ่มเปิดทำการ พ.ศ.2530 เนื่องจากว่าขณะนั้นความนิยมในการเลือกซื้อผ้าฝ้ายเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าได้รับความนิยมอย่างมาก ประกอบกับการที่ห้าง ATM มักมีแคมเปญการตลาดให้แก่กลุ่มลูกค้าอยู่บ่อยครั้ง อาทิ การลดราคาผ้าฝ้ายที่เหมาะสมกับฤดูกาลต่าง ๆ , การจัดงานฉลองครบรอบการเปิดให้บริการของห้าง เพื่อให้กลุ่มลูกค้าได้ร่วมสนุกและมีความต้องการในการจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น ไม่ใช่แค่เพียงกลุ่มลูกค้าที่มาเลือกซื้อผ้าฝ้ายเท่านั้น แต่ห้าง ATM ยังมีกลุ่มลูกค้าที่มาจับจ่ายใช้สอยซื้อของทั่วไปอีกด้วย อาทิ ซูเปอร์มาร์เก็ต , อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ และ

เพราะการจัดการตลาดที่น่าสนใจประกอบกับการที่มีสินค้าอื่นที่หลากหลายนอกจากการค้าผ้าเป็นหลักทำให้ห้าง ATM ได้รับความนิยมน้อยมากในช่วงเวลาหนึ่ง

ภาวะซบเซาของห้าง ATM ตลอดจนการล่มสลายของห้างจากการเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในปีพ.ศ.2546 กับเศรษฐกิจในชุมชนย่านพาหุรัดนั้นมีความสอดคล้องกันอยู่ในบางส่วน ในช่วงภาวะซบเซาของห้าง ATM นั้นไม่ได้ทำให้ชุมชนย่านพาหุรัดมีเศรษฐกิจที่แย่ลงหรือซบเซาลงไปด้วยอันเนื่องมาจากห้าง ATM นั้นมีการดำเนินธุรกิจเป็นห้างสรรพสินค้าจำเป็นที่จะต้องปรับตัวไปตามรสนิยมของกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการจึงจะทำให้ธุรกิจห้างประสบความสำเร็จไปได้ แต่เมื่อห้างไม่ได้มีการปรับตัวให้เข้ากับรสนิยมของกลุ่มลูกค้าผู้ใช้บริการก็ทำให้ห้างตกอยู่ในภาวะซบเซา ในขณะที่ชุมชนย่านพาหุรัดนั้นเป็นชุมชนที่มีการดำเนินธุรกิจเป็นการค้าผ้าฝืนเป็นหลัก แต่กลับมีการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มลูกค้าที่มาจับจ่ายใช้สอยซื้อของทั้งการปรับเปลี่ยนสินค้าผ้าให้มีความเป็นสมัยนิยมมากขึ้นเพื่อให้เข้ากับรสนิยมของกลุ่มลูกค้าในช่วงเวลานั้นนั่นคือการเริ่มนำเอาสินค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาจำหน่ายเพิ่มขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันห้าง ATM ก็ยังคงดำเนินธุรกิจโดยมีการค้าผ้าฝืนเป็นหลัก ถึงแม้จะมีการค้าขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปอยู่บ้างแต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ประกอบกับการที่ในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีห้างสรรพสินค้าที่เกิดขึ้นใหม่และมีความครบวงจรมากกว่าห้างสรรพสินค้ารูปแบบเดิม อาทิ การเกิดขึ้นของโรงภาพยนตร์ในห้างสรรพสินค้าจากเดิมที่เป็นโรงภาพยนตร์แบบ stand alone โรงหนังเดี่ยวที่แยกตัวออกจากห้างสรรพสินค้าอย่างชัดเจนสู่การเป็น Multiplex / Cineplex โรงภาพยนตร์ที่ปรากฏตัวอยู่ในห้างสรรพสินค้า ทำให้กลุ่มลูกค้ามีความสะดวกสบายในการใช้บริการมากขึ้นและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เมื่อห้าง ATM ไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับรสนิยมตามยุคสมัยของกลุ่มลูกค้าจึงทำให้เข้าสู่ภาวะซบเซาและปิดกิจการลงอย่างถาวรในที่สุดภายหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ของห้าง ATM ในปี พ.ศ. 2546

การเกิดขึ้นของห้าง ATM

ห้าง ATM เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2530 โดยนายห้างแขกชาวสิงคโปร์ ปาล ศรีสุวรรณ ซึ่งมีความต้องการให้ห้าง ATM เป็นศูนย์กลางการค้าผ่านานาชนิด มีเสื้อผ้า และสีสันทัน เหมาะสำหรับกลุ่มลูกค้าที่นิยมเลือกซื้อผ้าในบริเวณสำเพ็ง สะพานหัน และพาหุรัด ในขณะที่เดียวกันนั้นห้าง ATM ก็จะทำหน้าที่ในการเป็นโพรโมเตอร์ขนาดใหญ่เพื่อทำการบริการลูกค้าในการดำเนินธุรกิจส่งออกผ้าไปต่างประเทศ ซึ่งเป็นกิจการเดิมที่ ปาล ศรีสุวรรณ ทำก่อนการเปิดตัวโครงการห้าง ATM⁷

ที่มาของชื่อห้าง ATM มาจากคำว่า AUSTRALIAN THAI MERCHANDISE เกิดจากการที่ ปาล ศรีสุวรรณ ได้รับคำชักชวนจากนักธุรกิจชาวออสเตรเลียให้ร่วมลงทุนทำธุรกิจห้างสรรพสินค้า ที่เมืองซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย โดยมอบหมายให้ ปาล ศรีสุวรรณ เป็นผู้บริหารงาน จากคำชักชวนดังกล่าวทำให้ ปาล ศรีสุวรรณ ตัดสินใจใหม่โดยริเริ่มจากการลงทุนทำธุรกิจห้างสรรพสินค้าภายในประเทศไทยเสียก่อน เพราะมองว่าอยากพัฒนาธุรกิจในประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรือง และหากมีการเจริญเติบโตทางธุรกิจที่ดีจึงอาจมีการขยายสาขาไปที่เมืองซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย โดยนำสินค้าจากประเทศไทยส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปไปจำหน่าย⁸ เนื่องจากในช่วงเวลานั้นการซื้อผ้าฝืนเพื่อนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าของผู้คนได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศไทย และย่านสำเพ็ง สะพานหัน พาหุรัดก็ได้รับความนิยมอย่างมากจากผู้คนในการเลือกซื้อผ้าฝืน

สำหรับการแข่งขันทางธุรกิจในเรื่องห้างสรรพสินค้าครบวงจร ปาล ศรีสุวรรณ มองว่ากรรมมีห้างสรรพสินค้าหลายแห่งในพื้นที่เดียวกันจะทำให้พื้นที่บริเวณนั้นเจริญรุ่งเรืองเร็วขึ้นและเป็นแหล่งเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ซึ่งหากพิจารณาถึงความน่าสนใจของห้าง คือการที่ห้าง ATM มีสินค้าต่าง ๆ ครบในที่เดียว มีเครื่องประดับการแต่งกาย จัดโชว์ดีสเพลย์ด้วยหุ่นจำลอง ซูเปอร์มาเก็ตทันสมัยใกล้กับลานจอดรถ และมีศูนย์อาหารที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบริเวณห้างสรรพสินค้าย่านเดียวกัน

⁷ “เอทีเอ็ม ดีพาร์ทเมนท์สโตร์ และ อาณาจักรผ้าที่ พาหุรัดพลาซ่า,” ประชาชาติธุรกิจ, (28-30 มกราคม 2530), หน้าพิเศษ1.

⁸ “เอทีเอ็ม ดีพาร์ทเมนท์สโตร์ และ อาณาจักรผ้าที่ พาหุรัดพลาซ่า,” ประชาชาติธุรกิจ, (28-30 มกราคม 2530), หน้าพิเศษ1.

มีร้านอาหารทั้งหมด 32 ร้าน บรรจุที่นั่งรับประทานอาหารได้ 500 ที่นั่ง⁹ แผนผังโครงสร้างแผนกการจัดจำหน่ายสินค้าภายในห้าง ATM จะมีสินค้าจำหน่ายหลายประเภทแตกต่างกัน อาทิ ชั้นใต้ดิน เป็นลานจอดรถและซูเปอร์มาร์เก็ตของสด , ชั้น G ศูนย์ประชาสัมพันธ์ ศูนย์กลางค้าผ่านานาชนิดรวมไปถึงถุงน่อง รองเท้า กระเป๋าสตรี ชุดชั้นในสตรี เครื่องสำอาง น้ำหอม เครื่องเพชร-พลอย และร้านทองรูปประพรพรรณ , ชั้น 1 เครื่องหนัง เข็มขัด แว่นตา นาฬิกา กระเป๋าเดินทาง ไฟแช็ก อุปกรณ์กีฬา รองเท้ากีฬา อุปกรณ์แต่งรถ อุปกรณ์ถ่ายภาพ เสื้อผ้าชาย แขนกยีน และแผนกบุตติก , ชั้น 2 อุปกรณ์เด็ก เสื้อผ้าเด็ก ของเล่น และรองเท้าสำหรับเด็ก ผ้าเช็ดตัว ผ้าปูเตียง ชุดคลุมห้อง เย็บปักถักร้อย แผนกเครื่องเสียง แผนกเครื่องใช้สำนักงาน มุมหนังสือ คลินิกศัลยกรรม และร้านเสริมสวย , ชั้น 3 เป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์และมีศูนย์อาหารนานาชาติ¹⁰

ปัจจัยที่ทำให้ห้าง ATM มีการเจริญเติบโต

การเจริญเติบโตของห้าง ATM นั้นมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการทั้งในเรื่องสภาพเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลานั้นที่มีการเกื้อหนุนภาคการส่งออกและภาคอุตสาหกรรมอย่างมากจากนโยบายของทางรัฐบาล จนทำให้ห้าง ATM ประสบความสำเร็จอย่างมาก นอกจากนี้ยังคงมีปัจจัยที่สำคัญอย่างในเรื่องของวิธีการทำการตลาดของห้าง ATM ที่มีการประชาสัมพันธ์ลงในหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับโปรโมชั่นการลดราคาตามเทศกาลต่าง ๆ ภายในห้าง และในเรื่องของรสนิยมกลุ่มลูกค้า ซึ่งในขณะนั้นผู้คนนิยมซื้อผ้าผืนเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปสวมใส่ซึ่งห้าง ATM ถือเป็นห้างที่มีการค้าผ้าเป็นหลักจึงทำให้ได้รับความนิยมอย่างมากจากรสนิยมของกลุ่มลูกค้าในสมัยนั้นที่ตรงกับบริบทในการดำเนินธุรกิจของห้าง ATM ปัจจัยที่สำคัญเหล่านี้ล้วนทำให้ห้าง ATM มีการเจริญเติบโตอย่างมากในช่วงเวลาหนึ่ง

ในช่วงเวลาที่ห้าง ATM มีความเจริญเติบโตอย่างมาก (พ.ศ. 2534) ขณะนั้นประเทศไทยมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) โดยอยู่ในช่วงที่มีการกำเนิดห้างถึงในช่วงที่ห้างมีการเจริญเติบโตมากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจของประเทศขณะนั้นจะพบว่าเศรษฐกิจไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) มีการขยายตัวที่สูงกว่าเป้าหมายในแผนอันเนื่องมาจากการที่เศรษฐกิจไทยในช่วงเวลานั้นมีการขยายตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกมากขึ้นในภาคการส่งออกอุตสาหกรรมไปยังต่างประเทศ ซึ่งตรงกับบริบทห้าง ATM ที่นอกจากจะดำเนินธุรกิจในประเทศเป็นห้างสรรพสินค้าที่มีการค้าผ้าเป็นหลักแล้วนั้น ห้าง ATM ยังมีการดำเนินธุรกิจเป็นโชว์รูมขายหน้าค้าผ้าส่งออกไปยังต่างประเทศทำให้ห้าง ATM มีการเจริญเติบโตทางธุรกิจมากขึ้นจนสามารถมีชื่อเสียงในฐานะห้างสรรพสินค้าที่เป็นที่นิยมของกลุ่มลูกค้าที่ต้องการเลือกซื้อผ้าผืนคุณภาพดีนำเข้าจากต่างประเทศมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป¹¹

อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลให้ห้าง ATM มีการเจริญเติบโตนั้นคือวิธีการทำการตลาดของห้าง ซึ่งมีการประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่าง ๆ เกี่ยวกับโปรโมชั่นที่ห้างได้จัดขึ้น อาทิ การลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ที่มีการลงโฆษณาเกี่ยวกับการจัดขายสินค้าลดราคาตามเทศกาล อาทิ เทศกาลวันวาเลนไทน์ในพ.ศ. 2530 ที่ห้างได้มีการจัดทำโปรโมชั่นลดราคาผ้าลายดอกและผ้าลินิน 20 – 50 % นอกจากนั้นในช่วงเทศกาลวันวาเลนไทน์ปีเดียวกันนั้นยังได้มีการจัดการแสดงดนตรีเชิงดูร่าและนักร้องมาร่วมงาน¹² เป็นต้น ซึ่งวิธีการทำการตลาดของห้าง ATM ไม่ได้เจาะจงเพียงกลุ่มเป้าหมายลูกค้าที่มาซื้อผ้าเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงลูกค้ากลุ่มอื่นที่มาจับจ่ายใช้สอยสินค้าที่หลากหลายด้วย อาทิ การประชาสัมพันธ์

⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้าพิเศษ2.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้าพิเศษ3.

¹¹ เฉลิมพงษ์ คงเจริญ. ระบบเศรษฐกิจไทยก่อนวิกฤตการณ์การเงิน พ.ศ. 2540 (พ.ศ. 2530 – 2540). (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553), หน้า 46.

¹² “รับวาเลนไทน์ 11 – 15 ก.พ. นี้,” ไทยรัฐ, (14 กุมภาพันธ์ 2530), 10.

โปรโมชั่นลดราคาสินค้าในซูเปอร์มาเก็ตอย่าง น้ำมันพืชมรกต ครีมนวดผมชันซิลค์ ยาสีฟันเปปโซเดนท์ รวมไปถึงอุปกรณ์กีฬาอย่างไม้เทนนิส YONEX¹³ เป็นต้น

และรสนิยมของกลุ่มลูกค้าเองก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ห้าง ATM มีการเจริญเติบโตต่อไปได้ ผู้ประกอบการห้างสรรพสินค้าหรือฝ่ายการตลาดของห้างจำเป็นต้องทราบถึงรสนิยมของกลุ่มลูกค้าตนเองจึงจะสามารถทำการตลาดให้ห้างประสบความสำเร็จได้ ซึ่งกลุ่มลูกค้าของห้าง ATM จะเน้นไปที่ผู้ที่ต้องการซื้อผ้าผืนไปเพื่อการตัดเย็บเป็นหลัก เนื่องจากรสนิยมการบริโภคซื้อเสื้อผ้าในช่วงทศวรรษ 2530 มักเน้นเป็นการซื้อผ้าผืนมาเพื่อตัดเย็บเสื้อผ้าสวมใส่มากกว่าการซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งกลุ่มลูกค้าของห้าง ATM ที่เข้ามาซื้อผ้านั้นจะมีทั้งกลุ่มที่เป็นประชาชนทั่วไปที่ซื้อผ้าเพื่อไปตัดเย็บเสื้อผ้าเองและกลุ่มที่เป็นร้านห้องเสื้อที่มีการซื้อผ้าไปเพื่อใช้ในการจำหน่ายและบริการตัดเย็บเสื้อผ้า

ภาวะแห่งการชบเซาของห้าง ATM

ในช่วงที่ห้าง ATM เริ่มต้นเข้าสู่ช่วงภาวะชบเซานั้นมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการ ทั้งเรื่องของสภาพเศรษฐกิจประเทศในช่วงเวลานั้นที่เกิดวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งซึ่งเป็นวิกฤตด้านเศรษฐกิจที่มีความร้ายแรงอย่างมากในประเทศไทยโดยส่งผลให้เกิดการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดซึ่งเป็นผลมาจากการส่งออกสินค้าที่ลดลงถึง 1.9 % ในปีพ.ศ. 2539¹⁴ ซึ่งก่อนหน้านั้นการส่งออกสินค้าถือเป็นรายได้หลักของประเทศไทยเมื่อการส่งออกสินค้าประสบปัญหาขึ้นทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจขึ้นอย่างร้ายแรงภายในประเทศ นอกจากนั้นยังมีสาเหตุอื่นอีกในเรื่องปัญหาจากหนี้ต่างประเทศ ทำให้เกิดการขาดตัวของระบบการเงินภายในประเทศที่ส่งผลต่อการเกิดหนี้ต่อสภาพขึ้นมากในสถาบันการเงินและการกู้เงินจากสถาบันการเงินต่างประเทศเพื่อปล่อยกู้ให้กับธุรกิจในเมืองไทยในอัตราที่สูงกว่า จึงทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เกิดเป็นปัญหาหนี้จากต่างประเทศสูงถึง 109,276 ล้านดอลลาร์สหรัฐ¹⁵

จากเหตุการณ์วิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งนั้นทำให้ห้าง ATM ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน เนื่องจากการเกิดขึ้นของห้าง ATM นั้น เกิดขึ้นในช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศมีการส่งเสริมในภาคอุตสาหกรรมและการส่งออกอย่างดี แต่ในช่วง พ.ศ. 2540 นั้นไม่ได้เป็นเช่นนั้น จากการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินที่สำคัญขึ้นในประเทศจากที่ภาคการส่งออกเคยเป็นรายได้ที่สำคัญของประเทศแต่เศรษฐกิจ ณ ตอนนั้นกลับเปลี่ยนไป ห้าง ATM ในช่วงเวลานั้นจึงไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรจึงทำให้วิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ห้าง ATM ชบเซาลง

นอกจากนั้นแล้วยังมีปัจจัยสำคัญอีกหนึ่งปัจจัย คือรสนิยมของกลุ่มลูกค้าที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่กลุ่มลูกค้าของห้าง ATM จะนิยมซื้อผ้าผืนเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูปแต่ ณ ขณะนั้นรสนิยมของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไปเป็นการซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาสวมใส่แทน เนื่องจากรสนิยมใส่เสื้อผ้าสำเร็จรูปมากขึ้นประกอบกับการที่เสื้อผ้าสำเร็จรูปนั้นซื้อแล้วสามารถใส่ได้ทันทีไม่ยุ่งยากเสียเวลาในการตัดเย็บเหมือนกับการซื้อผ้าผืน อีกทั้งเสื้อผ้าสำเร็จรูปยังเริ่มมีลวดลายที่สวยงามทำให้ได้รับความนิยมจากผู้คนในประเทศไทยในช่วงเวลานั้นอย่างมาก แต่ทางห้าง ATM กลับยังคงมีสินค้าหลักคือการค้าผ้าผืน เมื่อไม่ได้มีการปรับตัวให้เข้ากับรสนิยมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป ดังนั้น รสนิยมของกลุ่มลูกค้าจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ห้าง ATM ชบเซา

เหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ของห้าง ATM ทำให้ห้างที่อยู่ในภาวะชบเซานั้นล่มสลายลงทันที โดยเหตุการณ์เกิดขึ้นในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 เวลาประมาณ 10.30น. พ.ศ.ต.ศักดิ์ชาย บุญเพ็ง สน.พระราชวังได้รับแจ้งเหตุการณ์ไฟไหม้ในห้าง ATM ซึ่งมีต้นเพลิงอยู่ที่บริเวณชั้น 2 ของห้าง โดยเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ของห้าง ATM นั้น มีต้นเพลิงมาจากการที่

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ คณะกรรมการการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.). รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ. (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย,2541). หน้า 28.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 191.

ไฟลุ่มไหม้บริเวณตู้แอร์ขนาดใหญ่ของห้าง¹⁶ เนื่องจากห้าง ATM นั้นเป็นห้างที่เน้นการค้าผ้าเป็นหลักจึงทำให้ไฟไหม้ลุกลามไปติดที่บริเวณผ้าและกลายเป็นไฟไหม้ไปทั่วทั้งอาคารของห้าง ซึ่งเหตุการณ์ไฟไหม้ในครั้งนี้ลุกลามยาวนานถึง 12 ชั่วโมงจึงจะดับไฟสำเร็จ¹⁷ ความเสียหายของห้าง ATM จากเหตุการณ์การไฟไหม้ในครั้งนี้นับเป็นเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพมหานครและทำให้ห้าง ATM ปิดให้บริการถาวรและล่มสลายลงไปในที่สุด

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า ห้าง ATM เริ่มเข้าสู่ภาวะชบเซาในช่วงต้นทศวรรษ 2540 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญภายในประเทศอย่างการเกิดวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งซึ่งเป็นเพียงปัจจัยหนึ่ง แต่เมื่อวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งได้จบลง ห้าง ATM กลับไม่ได้มีการเจริญเติบโตเช่นเคยเนื่องจากปัจจัยที่ตามมาอย่างรสนิยมของกลุ่มผู้บริโภคที่มีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นการเลือกซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปแทนแต่เดิมที่นิยมเลือกซื้อผ้าผืนเพื่อนำไปตัดเย็บ ทางห้าง ATM ถึงแม้จะมีการนำเอาเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาจำหน่ายแต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควรอีกต่อไป เพราะยังคงมีสินค้าหลักที่จำหน่ายคือผ้าผืน ประกอบกับการที่มีการเกิดห้างสรรพสินค้าแห่งใหม่ขึ้นมากมายในประเทศไทยที่มีความครบวงจรมากกว่าห้าง ATM จึงทำให้ไม่ได้รับความนิยม และเมื่อเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ของห้าง ATM ในพ.ศ. 2546 จึงทำให้ห้าง ATM ต้องปิดกิจการลงอย่างถาวรในที่สุด

สรุปและอภิปรายผล

ห้าง ATM เกิดขึ้นในพ.ศ. 2530 โดยแซกชาวสิกข์อย่างคุณ ปาล ศรีคุรวาท เป็นเจ้าของธุรกิจห้างสรรพสินค้าแห่งนี้ และเริ่มดำเนินธุรกิจห้างสรรพสินค้าที่มีการค้าผ้าผืนและสินค้าเกี่ยวกับผ้าเป็นหลัก โดยได้รับความนิยมทั้งจากกลุ่มลูกค้าค้าปลีกในช่วงที่ประชาชนในประเทศไทยมีความนิยมเรื่องการซื้อผ้ามาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสวมใส่เอง และกลุ่มลูกค้าค้าส่งในช่วงที่รัฐบาลมีการผลักดันธุรกิจด้านอุตสาหกรรมส่งออกส่งผลให้อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นสินค้าสำคัญในการส่งออกไปยังต่างประเทศ นอกจากนั้นห้าง ATM ยังได้รับความนิยมอันเนื่องมาจากการทำการตลาดของห้างที่ทราบถึงรสนิยมกลุ่มลูกค้าของห้างตนเป็นอย่างดี แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤตการณ์ทางการเงินภายในประเทศอย่างวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ห้าง ATM เริ่มเข้าสู่ภาวะชบเซา ประกอบกับการที่ห้างไม่ได้ส่งเสริมการตลาดหรือค้าขายสินค้าตามความนิยมของกลุ่มลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากแต่ก่อนที่กลุ่มลูกค้าจะนิยมเลือกซื้อผ้าผืนเพื่อนำมาตัดเย็บสวมใส่เป็นเสื้อผ้า แปรเปลี่ยนเป็นการเลือกซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปแทนเพื่อให้มีความสะดวกสบายในการสวมใส่ง่ายยิ่งขึ้น แต่ห้าง ATM ยังคงยึดสินค้าหลักเป็นการค้าผ้าผืนตามเดิม จึงทำให้ห้าง ATM นั้นเริ่มเข้าสู่ภาวะชบเซา และเมื่อเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งสำคัญของห้าง ATM ในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 จึงทำให้ห้าง ATM ต้องปิดกิจการลงอย่างถาวรในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการขยายขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างในการให้สัมภาษณ์เชิงลึกมากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถนำมาวิเคราะห์ให้การวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรต่อยอดการศึกษาถึงห้างสรรพสินค้า India Emporium ที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณเดิมของห้าง ATM

¹⁶ “ปริศนาดับไฟไม่ดับ รถ – คนมี ... คนสั่งไม่มี”. ไทยรัฐ. (28 พฤศจิกายน 2546) 5.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง *พัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนย่านพาหุรัด : กรณีศึกษา ห้าง ATM ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 – 2546* ซึ่งเป็นรายงานการวิจัยระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิตของผู้วิจัย บทความวิจัยนี้สำเร็จได้โดยอาศัยความช่วยเหลือจากหลายท่าน ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ญาณินี ไพทยวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัยที่คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยและสนับสนุนในการทำบทความวิจัยนี้ให้สำเร็จลุล่วง อีกทั้งขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โดม ไกรปกรณ์ ที่ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยในการศึกษาให้วิจัยสำเร็จไปได้ อีกทั้งขอขอบคุณภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

คณะกรรมการการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.). (2541). *รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2524). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 – 2529)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

บทความในวารสาร

กิตติศักดิ์ ปลาทองและคณะ. (2555). *การจัดการความขัดแย้งของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร*. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 29 (3), 41 – 80.

วิทยานิพนธ์

ณัฏชนัท เลี้ยวไพโรจน์. (2550). *ศูนย์การค้ากับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานครพ.ศ. 2526 – 2539*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทรายทอง ทองเกษม. (2548). *การศึกษาพัฒนาการของชุมชนการค้าของชาวต่างชาติในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนสำเพ็งและชุมชนพาหุรัด*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อินทรา ซาฮีร์. (2546). *เครือข่ายพ่อค้าชาวอินเดียในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ.2400 – 2490*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ข่าวจากหนังสือพิมพ์

ฉลองครบรอบ 4 ปี ทอง. (2534, 7 กุมภาพันธ์). *ไทยรัฐ*, น. 12

ปริศนาดับไฟไม่ดับ รถ – คนมี... คนส่งไม่มี. (2546, 8 พฤศจิกายน) *ไทยรัฐ*, น. 5

เปิดของอั้งเป่าที่ห้างเอทีเอ็ม. (2530, 4 – 6 กุมภาพันธ์) *ประชาชาติธุรกิจ*, น. 10

มหกรรมผ้า FABRIC FESTIVAL ครั้งที่4. (2534, 5 มกราคม) *ไทยรัฐ*, น. พิเศษ 3

รับวาเลนไทน์ 11 – 15 ก.พ.นี้. (2530, 14 กุมภาพันธ์) *ไทยรัฐ*, น. 10

ศึกห้างสรรพสินค้าครบวงจรวันสต็อปช้อปปิ้งแนวการใช้ชีวิตใหม่. (2530, 3 – 6 มกราคม) *ประชาชาติธุรกิจ*, น. 28

เหรียญสองด้านของอุตสาหกรรมไทย 2529. (2530, 3 – 6 มกราคม) ประชาชาติธุรกิจ, น. 10

เอทีเอ็ม ดีพาร์ทเมนต์สตรีเตอร์และอาณาจักรผ้าที่พาทัวร์ตลาดผ้า. (2530, 28 – 30 มกราคม) ประชาชาติธุรกิจ, น. พิเศษ 1– 3

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กฤษกร วงศ์กรวุฒิ และจิรา บุญประสพ. (2563). ลิตเทิลอินเดีย กายาน มาชالا และภารตวิถีในตรอกพาทัวร์.

สืบค้นจาก https://www.sarakadee.com/feature/2000/09/little_india.htm

เฉลิมพงษ์ คงเจริญ. (2553). ระบบเศรษฐกิจไทยก่อนวิกฤตการณ์การเงิน พ.ศ. 2540 (พ.ศ.2530 – 2540). สืบค้นจาก

<http://econ.tu.ac.th/archan/rangsun.pdf>

ป. บุณนาค. (2543). พาทัวร์. สืบค้นจาก <http://digi.library.tu.ac.th/journal>

สุภาวดี มิตรสมหวัง. (2544). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตกรุงเทพมหานคร : ศึกษากรณีกลุ่มชาติพันธุ์ซิกข์

มอญ เขมรและไทย. สืบค้นจาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/59062>